

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Панченка Володимира Григоровича

на тему *«Неопротекціонізм в міжнародній економічній політиці»*,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні
відносини

Актуальність теми

Дослідження наукових розробок щодо впливу зовнішньої компоненти на економічний розвиток країни свідчить про домінування тези, що лібералізація зовнішньої торгівлі загалом позитивно впливає на економічне зростання. Відмінним у поглядах є ставлення до того, на якому рівні економічного розвитку країна може повністю відкрити свій внутрішній ринок. При цьому дискусії щодо макроекономічних ефектів лібералізації торгівлі та капіталів є частиною проблеми, що полягає в суперечливому впливі на економічне зростання вільного транскордонного руху товарів, капіталу та праці. Сучасна економічна система багато в чому визначається рамками, встановленими міжнародними організаціями, що регулюють діяльність у різних сферах. Лібералізація міжнародної торгівлі нині є об'єктивним процесом, безпосередньо пов'язаним з поглибленням міжнародного поділу праці та інтернаціоналізацією національних економік, зниженням витрат за рахунок більш раціонального використання ресурсів, що відповідає інтересам транснаціональних компаній. Останніми роками використання тарифних заходів суттєво обмежується прийнятими угодами у межах СОТ і інтеграційних об'єднань та спостерігається тенденція розширення практики використання саме нетарифних заходів регулювання, що пов'язано передусім, з посиленням захисту національних ринків.

У сучасних умовах реалізація політики протекціонізму в країнах світу набула яскраво вираженого парадоксального характеру. Промисловорозвинені країни

проводять двояку політику: відстоюючи принципи лібералізації, на практиці не відступають від політики протекціонізму, цілеспрямовано захищають національного виробника від зовнішньої конкуренції. Натомість країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою намагаються все більше лібералізувати свої ринки, тим самим посилюючи залежність власної економіки від кон'юнктури світового господарства. Теоретична думка лобіює стереотип про негативи протекціонізму та необхідність його викорінення, захищаючи політику вільної торгівлі. Натомість практика переконує в протилежному: політика захисту вітчизняного виробника є одним з важливих заходів у забезпеченні економічного зростання як країн-лідерів, так і аутсайдерів світового господарства. У свою чергу, лібералізація зовнішньої торгівлі призводить до перекачування природних ресурсів зі слаборозвинених країн у розвинені, що посилює економічну нерівність та позбавляє надії на майбутній економічний прорив. Аналіз діяльності Світової організації торгівлі, головною метою функціонування якої є зниження рівня протекціонізму в торговельних відносинах між країнами-членами формування такої системи, яка б дала змогу уникати торговельних конфліктів, свідчить, що в останнє десятиріччя її рішення окремими країнами блокуються і не виконуються, що ставить під сумнів ефективність їх реалізації. Йдеться про ряд інструментів дестимулювання небажаної конкуренції, які не заперечуються правилами СОТ. Це насамперед антидемпінгові розслідування, субсидування національних виробників у формі «фінансового сприяння», регіональні торговельні угоди тощо. Більш м'якими протекціоністськими заходами, на які слабо реагує СОТ, є невиконання її рішень щодо розв'язання суперечок з різноманітних причин, уникнення виконання рекомендацій, обіцянка сформулювати і висунути власні пропозиції у відповідь на критику політики, що проводиться окремими країнами, а також елементарне затягування багатосторонніх торговельних переговорів.

Незаперечним є і той факт, що абсолютно відкритій економіці, у процесі функціонування якої без обмежень через національні кордони відбувався б рух товарів, робочої сили, технологій і капіталів, не мала і не має жодна держава. Відкритість економіки насправді передбачає пріоритетне врахування

національних економічних інтересів. Сучасні дослідження з цієї проблематики тільки підтверджують наявність суперечностей у поглядах економістів на доцільність реалізації політики протекціонізму, що, як правило, пояснюється неоднозначністю впливу такої політики на соціально-економічний розвиток країни в епоху глобалізації.

Окреслене актуалізує вибір теми дисертаційного дослідження Панченка Володимира Григоровича, присвяченого формулюванню інтегративного концептуального підходу щодо обґрунтування новітніх і модифікованих форм проявів протекціонізму в умовах лібералізації світового господарства для розроблення методології системного дослідження феномену неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці. Виявлення мотиваційних імперативів та визначення характерних форм реалізації неопротекціонізму в сучасній практиці господарювання країн, а також ідентифікація форм його прояву в регуляторній політиці є актуальним й таким, що відповідає запитам сьогодення.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність

Детальне ознайомлення із дисертацією та авторефератом Панченка В.Г. надає змогу зробити висновок, що логіка дослідження визначена його метою та поставленими завданнями. Структура роботи послідовно розкриває вирішення поставлених автором цілей, які дозволили провести поглиблене дослідження умов, факторів, форм прояву та інституціонально-регуляторних механізмів неопротекціонізму як інструменту реалізації міжнародної економічної політики країн світу в умовах трансформаційних процесів у світовому господарстві. Обґрунтованість наукових висновків, положень і рекомендацій, викладених у дисертаційному дослідженні, та їх достовірність підтверджується чітким окресленням об'єкта і предмета дослідження.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, спираються на використання здобувачем достатнього різноманіття методів

дослідження, а також широку базу літературних джерел. Дисертаційна робота базується на категоріях теоретичного (гіпотеза, концепція, теорія, проблема) і емпіричного (факти, емпіричні узагальнення, емпіричні залежності) рівнів пізнання, характерними рисами якого є: об'єктивність, категоріальність, раціональність, перевірюваність, високий рівень узагальнення, універсальність і використання спеціальних способів і методів пізнавальної діяльності. Для досягнення мети і вирішення завдань дисертаційної роботи використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: методи аналізу, абстрагування та синтезу, індукції та дедукції, а також системно-структурний метод при дослідженні протекціонізму як політики і практики (п. 1.3), при визначенні принципів, правил та інструментів неопротекціонізму (п. 2.3), а також фундаментальних основ реалізації міжнародної економічної політики (п. 2.3, 3.1, 3.2, 3.3), країнових стратегій стимулювання конкурентоспроможності в умовах Четвертої промислової революції (5.3); гіпотетико-дедуктивний метод при створенні системи дедуктивно пов'язаних між собою гіпотез про розширення принципів, правил та інструментів протекціонізму в практиці господарювання країн, з яких випливають твердження про емпіричні факти практичного застосування неопротекціонізму (п. 2.3, 4.1, 4.2, 4.2); метод єдності історичного та логічного, метод ідеалізації при визначенні концептуальних засад доктрини протекціонізму в генезі міжнародної економічної політики (п. 1.1), при виявленні засадничих обмежень теорій міжнародної торговельної політики (п. 1.2), при теоретичному моделюванні протекціоністських інтенцій в міжнародному економічному співробітництві (п. 1.3); метод єдності історичного і логічного при дослідженні історичної еволюції способів реалізації міжнародної економічної політики (пп. 1.3) та формування логічно обґрунтованої системи понять, що детермінує спрямованість історичного аналізу (п. 1.3, 2.3, 3.1, 3.2); методи факторного, структурного та кластерного аналізу у дослідженні драйверів економічного розвитку для кластерізації української економіки з метою виявлення сфер застосування неопротекціонізму (п. 5.1), пріоритетних галузей-реципієнтів державної допомоги через мережу індустриальних парків (п. 5.2) та інші.

Інформаційною базою дослідження стали: широке коло вітчизняних та зарубіжних літературних джерел; монографічні дослідження; офіційні публікації, нормативно-правові, статистичні й фактологічні матеріали державних органів влади; звіти, доповіді, аналітичні огляди міжнародних організацій ОЕСР, ЮНКТАД, СОТ, МВФ, СБ, ВЕФ.

Робота містить 37 таблиць, 44 рисунки і 34 додатки на 117 сторінках, що свідчить про здатність автора систематизувати наукові результати й ілюструвати їх відповідним чином.

Структура дисертації збалансована і побудована в логічній послідовності до автентичного процесу дослідження здобувача, що забезпечує досягнення встановленої мети дисертаційного дослідження і вирішення поставлених завдань. Дисертаційній роботі притаманна цілісність, підрозділи логічно поєднані між собою, чим забезпечується композиційна єдність та системність дослідження. Текстовий матеріал дисертації містить аналітичні таблиці, рисунки та схеми, що свідчить про вміння автора опрацьовувати й узагальнювати матеріал, а структурно-логічна схема самої роботи вказує на володіння прийомами наукового дослідження. Тому є всі підстави підтвердити належний рівень розробки й обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій у дисертації В.Г. Панченка.

Наукова новизна одержаних результатів

Дисертація характеризується чіткою логічною структурою, цілісністю і послідовністю висвітлення матеріалу, складається з п'яти розділів, які комплексно розкривають досліджувану проблему й засвідчують авторський підхід до викладення й розкриття наукових гіпотез.

У дисертації сформульовані положення, сукупність яких є теоретичним обґрунтуванням та вирішенням важливої наукової проблеми розробки цілісної наукової концепції неопротекціонізму у міжнародній економічній політиці в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків, а також формулювання інтегративного концептуального підходу застосування неопротекціонізму в політиці економічного розвитку України.

Вирішення поставленого автором завдання, що передбачало аналіз та узагальнення методологічних підходів дослідження протекціонізму, дозволило запропонувати міждисциплінарний багатокатегоріальний підхід до визначення протекціонізму з позицій ідеології, ідеї, політики і практики, що надало змогу дослідити трансформацію форм його прояву в процесі еволюційного розвитку міжнародних економічних відносин й ідентифікувати протекціонізм як:

- 1) «ідею» (така, що узгоджується з базовими принципами ідеології правлячої еліти, відтак визначає норми, принципи і форми реалізації економічної політики, втілюючись у відповідну практику; така, що підриває базові принципи ідеології правлячої еліти);
- 2) «ідеологію» (як ідеологічний принцип захисту, що санкціонує і закріплює принципи реалізації економічної політики і форми активного втручання держави у господарську діяльність; як ідеологічний принцип експансії, що конкретизує стратегію реалізації економічного розвитку (в монополістичний період розвитку світової економіки, описаний у системі поглядів неомеркантилізму);
- 3) «політику» (як інструмент політики економічного розвитку; як політика держави у зовнішньоекономічній сфері; як політика захисту внутрішнього ринку і підтримки національних виробників від зовнішньої конкуренції; як політика сприяння розвитку секторів економіки, підвищення конкурентоспроможності окремих галузей держави на внутрішньому і/або зовнішніх ринках;
- 4) «практику» (як державна практика, що суперечить задекларованій для сповідування економічній політиці; як державна практика, що відповідає сповідуваній економічній політиці, що обґрунтовує трансформацію форм прояву протекціонізму як багатоаспектного явища політики і практики (с. 100–109).

Проведеноміждисциплінарний синтез науково-методологічних засад та інтерпретація висновків класичної, неокласичної теорій торгівлі і теорії співвідношення факторів виробництва щодо впливу вільної торгівлі на добробут населення уможливив виокремлення двох груп теорій протекціонізму (тих, що базуються на дослідженні структури протекціонізму в межах країн, і тих, що досліджують рівень протекціонізму між країнами в часі), що дозволило встановити залежність добробуту виборців (виграш більшості) від

застосування протекціоністських заходів, затребуваність яких визначається запитом на: добробут (що вимірюється не тільки економічними, а й соціальними та екологічними ефектами); соціальну солідарність; соціальне забезпечення; сповідування ідеологічних принципів політики економічного націоналізму; нівелювання ефектів інформаційної асиметрії ефектами гістерезису в економіці, рівнем конкурентоспроможності експортоорієнтованих секторів, ступенем імпортозалежності економіки, дистрибутивними й алокаційними ефектами економічної діяльності (п. 1.3, с. 83–109).

Розкриття сутнісної основи економічного інтересу як домінанти трансформації змістовного наповнення протекціонізму в умовах глобальної нестабільності (с. 116–133) уможливило чітку характеристику за 33-ма класифікаційними ознаками політики економічного націоналізму і політики економічного патріотизму (з виокремленням таких підтипів, як: наднаціональний, локальний, ліберальний, консервативний) (с. 218–221). За допомогою емпіричного аналізу виявлено їхні риси в сучасній практиці як розвинених (США, Сінгапур, Японія, Великобританія, Німеччина, Франція, Італія), так і країн, що розвиваються (КНР, Південна Корея, Бразилія, Малайзія, Індонезія, Індія) (п. 3.1, с. 196–224). Автором констатовано високий потенціал їхньої солідаризації в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків, транснаціоналізації виробничих процесів і модифікації конкуренції в суперництво на багатонаціональній арені, а також доведено, що їхніми детермінуючими ознаками є підтримка і сприяння.

Дослідження передумов і виявлення детермінант становлення неопротекціонізму, що довело б його складноєрархічну структуру та форми прояву в міжнародній економічній політиці, відображено в обґрунтуванні авторської концепції неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці (п. 2.3, с. 157–186). Під неопротекціонізмом автор розуміє складноєрархічну сукупність принципів, правил та інструментів захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру, що реалізується на мега-, мета-, макро- і мезорівнях міжнародної економічної політики (с. 159). Серед іншого,

автор обґрунтовано багаторівневу типологізацію неопротекціонізму за конкретними ознаками, зокрема: рівень міжнародної економічної політики, суб'єкти генерування, середовище прояву, інструменти міжнародної економічної політики непрямого впливу, що дало змогу виявити його сутнісні характеристики у всіх формах прояву міжнародних економічних відносин; встановити функції, що виконує неопротекціонізм залежно від його типів та підтипів, ідентифікувати мету його застосування на мега-, мета-, макро- і мезорівні міжнародної економічної політики (с. 159). Вищезазначене візуалізує ступінь функціонально-структурної складності неопротекціонізму та розмірності як явища та процесу, реалізація якого видозмінюється залежно від суб'єктів, які його застосовують, об'єктів, на які розповсюджується його дія, простору застосування, цілей здійснення (с. 160).

Завдання, що полягало у визначенні та відстеженні особливостей реалізації протекціонізму на мега-, мета-, мікро- та мезо- рівнях міжнародної економічної політики, вирішено, зокрема, шляхом типологізації економічної політики з позицій функціонально-інструментального, стратегічного й інституціонального підходів, що дозволило інтерпретувати неопротекціонізм як: форму реалізації відповідної економічної політики; інструмент реалізації структурної політики, політики зростання, кон'юнктурної політики; політику підтримки конкурентоспроможності; політику, що регламентує економічну діяльність; інструмент інтеграційної політики; інструмент політики впливу на господарські процеси; інструмент політики охорони навколишнього середовища (с.158–159). У процесі дослідження механізму міжнародної політики в сфері економічної інтеграції автором виокремлено інтеграційний неопротекціонізм як інструмент реалізації економічних, політичних, безпекових інтересів країн, що базується на використанні потенціалу інтеграційних об'єднань шляхом координації міжнародної економічної політики, яка проявляється в гармонізації національних політик країн-учасниць з метою максимізації спільного добробуту. До проявів інтеграційного неопротекціонізму автором віднесено формування: поглиблених і розширених зон вільної торгівлі і митних союзів з метою забезпечення

полегшеного доступу до ринків; інноваційного, енергетичного, цифрового союзів задля створення нових порівняльних переваг; мегарегіональних торговельних альянсів; секторальних (галузевих) економічних союзів; валютних союзів; регіональних торговельних угод (с. 174–175). Заслуговує на увагу, серед іншого, і розгляд РТУ як результату компромісу протекціоністських та антипротекціоністських сил (с.174–175; с. 221–223).

Автором також розкрито регуляторні механізми реалізації політики неомеркантилізму в сучасних умовах світового господарства з позиції антиконкурентних ринкових викривлень, до яких ним зараховано: правила і норми, що обмежують кількість та діапазон постачальників; правила і норми, що обмежують спроможність постачальників конкурувати; правила і норми, що зменшують стимул постачальників конкурувати; правила і норми, що обмежують вибір та доступні відомості для споживачів; правила і норми, що застосовуються до державних підприємств; законодавче лобіювання інтересів окремих суб'єктів господарювання незалежно від їхньої резидентності (с. 225–244). Обґрунтованим є також авторський підхід до виокремлення фрагментації ринків як ключового механізму штучного обмеження здатності країн та/ або компаній до використання ефекту масштабу шляхом обмеження доступу до ринку і встановлення його руйнівного впливу на розвиток інноваційних сфер діяльності в глобальних масштабах. Це дозволило переглянути існуючу методологічну основу дослідження протекціонізму, що ґрунтується на принципах стійкості, ієрархічності, адаптивності, комплементарності, субсидіарності та збалансованості цілей та інструментів їхньої реалізації, запропонувавши включення легітимації як новітнього принципу здійснення міжнародної економічної політики шляхом комбінування регуляторних та дерегуляторних механізмів впливу на міжнародні економічні відносини в процесі імплементації таких інституційних норм і правил, які прямо чи опосередковано спотворюють домовленості, що існують на міжнародному/регіональному рівнях, призводять до антиконкурентних ринкових деформацій, торговельних й інвестиційних дисбалансів та уможливають

отримання нових порівняльних переваг (с. 304–305). Вдалим видається встановлення автором множинних комбінацій реалізації неопротекціонізму через різноспрямовані прояви дерегуляції-регуляції, інтеграції-дезінтеграції, координації-декоординації, розширення-фрагментації, врівноваження-розбалансування, стимулювання-обмеження, захисту-дискримінації (п. 2.3, с. 157–186; п. 3.1, с. 196–224; п. 3.2, с. 225–244; п. 3.3, с. 245–269), що надало змогу обґрунтувати доцільність застосування неопротекціонізму в політиці економічного розвитку України (п.5.2, с.386–412), зокрема за рахунок активного використання інструментарію саме цифрового та інноваційного неопротекціонізму (пп.5.3, с.413-434).

Ці та інші наукові здобутки автора мають наукове, теоретичне та практичне значення, є необхідним теоретико-методологічним базисом для розробки методологічних і прикладних підходів щодо ідентифікації форм прояву неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці.

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих працях

Результати дослідження апробовано на 31 науково-практичній конференції та семінарах. Це забезпечило як перевірку авторських гіпотез, так і набуття обізнаності щодо актуальних напрямів досліджень за обраною тематикою роботи, що є ще одним аргументом обґрунтованості та достовірності результатів дослідження. Автором підготовлено та опубліковано 71 наукову працю загальним обсягом 82,17 д.а., з яких особисто автору належить 79,75 д.а., у тому числі 1 одноосібна монографія, 2 колективні монографії, 18 статей у наукових фахових виданнях (із них 3 – у співавторстві), 19 статей у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (із них 4 – у співавторстві), 31 публікація за матеріалами науково-практичних конференцій. Зазначені праці відображають основний зміст дисертації та положення, винесені дисертантом на захист.

Заслуговує уваги той факт, що кожна участь у міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях і семінарах підтверджується публікаціями, що відповідають визначеним предмету та об'єкту дослідження. Панченком В. Г. було взято участь у таких наукових заходах: «Підвищення стійкості економіки в умовах гео економічної нестабільності: національний та глобальний виміри» (м. Київ, 2015р.), «Міжнародна економіка: стратегії глобальних акторів» (м. Київ, 2015р.), «Проблеми і перспективи розвитку світової економіки і міжнародних економічних відносин» (м. Київ, 2015р.), «Продуктивна спроможність націй: приклад України» (м. Київ, 2017р.), «Соціально-економічний розвиток країни в контексті інтеграційних процесів: досвід, проблеми, перспективи» (м. Київ, 2017р.), «Напрями та сучасні чинники розвитку міжнародних відносин: економічні та політичні аспекти» (м. Запоріжжя, 2017р.), «Сучасні можливості забезпечення соціально-економічного розвитку країн» (м. Ужгород, 2017р.), «Модернізація економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи» (м. Дніпро, 2017р.), «Україна та світ у новій економічній реальності» (м. Київ, 2017р.), «Стратегічні орієнтири розвитку економіки України» (м. Одеса, 2017р.), «Стратегія розвитку України: економічний та гуманітарний виміри» (м. Київ, 2017 р.), «Національна економіка України в умовах європейської інтеграції» (м. Дніпро, 2017р.), «Процеси економічної дезінтеграції в сучасному світовому господарстві» (м. Київ, 2017р.), «Реалізація політики модернізації економіки в умовах державно-приватного партнерства» (м. Запоріжжя, 2017р.), «Актуальні проблеми економіки та менеджменту» (м. Запоріжжя, 2017р.), «Інноваційно-інвестиційні проблеми розвитку економіки України» (м. Київ, 2017 р.), «Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір» (м. Маріуполь, 2017р.), «Глобальний економічний простір: детермінанти розвитку» (м. Миколаїв, 2017р.), «Вдосконалення економіки та фінансової системи країни: актуальні проблеми та перспективи» (м. Запоріжжя, 2018р.), «Забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, можливості, перспективи» (м. Ужгород, 2018р.), «Розвиток сучасних міжнародних економічних відносин: фінансово-економічні та соціальні

чинники» (м. Одеса, 2018 р.), «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю» (м. Київ, 2018р.), «Розвиток економіки та управління на світовому, державному та регіональному рівнях» (м. Київ, 2018 р.), «Актуальні проблеми використання потенціалу економіки країни: світовий досвід та вітчизняні реалії» (м. Дніпро, 2018р.), «Сучасні напрямки розвитку ринкової економіки на засадах конкурентоспроможності, інноваційності та сталості» (м. Запоріжжя, 2018р.), «Міждисциплінарність у міжнародних відносинах: теорія, методологія, практика» (м. Київ, 2018р.), «Економічний націоналізм» (м. Івано-Франківськ, 2018р.), «Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти» (м. Київ, 2018р.), «Економічні санкції у світовому господарстві: теорія і практика застосування» (м. Київ, 2018 р.), «Статистика в Україні та світі» (м. Київ, 2018р.), «Економічний націоналізм та соціальна справедливість» (м. Київ, 2019р.), «Бізнес-аналітика в управлінні зовнішньоекономічною діяльністю» (м. Київ, 2019р.).

В опублікованих працях розкрито основні результати дослідження та його наукову новизну. Це дозволяє стверджувати, що висновки і пропозиції, запропоновані у дисертаційній роботі, є апробованими.

Наукове та практичне значення одержаних результатів

Наукова цінність результатів проведеного дослідження полягає у визначенні нового напрямку наукових досліджень міжнародної економічної політики з позицій регуляторної конкуренції, що уможливило виокремлення умов, факторів, форм прояву та інституціонально-регуляторних механізмів неопротекціонізму як інструменту реалізації міжнародної економічної політики країн світу.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретико-методологічні положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, можуть бути використані при формуванні державної політики в усіх сферах прояву міжнародних економічних відносин.

Основні наукові результати, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження набули практичного застосування на державному та регіональному рівнях. Практична цінність отриманих результатів підтверджується довідками про їх

упровадження в діяльність Комітету з питань промислової політики та підприємництва Верховної Ради України під час опрацювання відповідних законопроектів (довідка №04-30/28-87/40772 від 28.02.2019); Антимонопольного комітету України (довідка №200-29/01-3613 від 18.03.2019); ДУ «Офіс з просування експорту України» при розробці інформаційних матеріалів та заходів з підтримки експорту на регіональному рівні (довідка № 119 від 01.04.2019); Міністерства інфраструктури України при підготовці «Національної транспортної стратегії України 2030» (довідка №356-67/01-4223 від 25.04.2019); Департаменту економічної стратегії та макроекономічного прогнозування Міністерства економічного розвитку і торгівлі України (довідка №3032-06/18165-07 від 26.04.2019); Департаменту стратегії та європейської інтеграції Міністерства екології та природних ресурсів України (довідка № 251/10-02 від 08.05.2019); Ради національної безпеки і оборони України (довідка № 680/14-04/2-19 від 10.05.2019); ГО «Українська асоціація Римського клубу» (довідка №01-28 від 28.02.2019); Київського міжнародного економічного форуму (довідка №1303/19 від 13.03.2019); Департаменту інноваційного розвитку Дніпровської міської ради.

Результати дисертаційної роботи використовуються в науково-дослідній роботі кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Національної академії статистики, обліку та аудиту Державної служби статистики України, яка ведеться за темою «Проблеми відновлення світової економіки в умовах глобальної нестабільності» (номер держреєстрації 0115U000385) (довідка № 434 від 10.04.2019); в освітньому процесі Маріупольського державного університету при розробці навчально-методичного забезпечення дисциплін бакалаврського («Міжнародна економіка») та магістерського рівнів («Глобалізація і регіональний економічний розвиток») (довідка №01-32/509 від 11.04.2019); ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури» при підготовці навчально-методичних матеріалів та викладанні дисциплін «Міжнародна економіка», «Міжнародна економічна діяльність», «Міжнародний бізнес» (довідка № 37-01-99 від 25.04.2019).

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації 635 сторінок. Робота містить 37 таблиць, 44 рисунки, з них 1 рисунок займає 1 повну сторінку, 34 додатки на 117 сторінках, список використаних джерел із 699 назв на 71 сторінці. Обсяг основного тексту дисертації становить 446 сторінок.

Сформульовані у дисертації мета, об'єкт та предмет дослідження відповідають її темі. Усі визначені завдання розв'язано і відображено у відповідних висновках, що дало змогу сформулювати пункти новизни, а відтак – досягнути мету дослідження. Зміст автореферату відповідає змісту дисертації та достатньою мірою розкриває отримані результати.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Позитивно оцінюючи рівень розробки наукових і методичних положень, обґрунтованість висновків і пропозицій, необхідно зазначити дискусійний характер деяких питань

1. У роботі було проаналізовано та узагальнено методологічні підходи дослідження протекціонізму (с. 49–109). Водночас лише при розгляді окремих із них було зроблено спробу виокремлення типів протекціонізму (зокрема, секторального й індустріального (с. 65–66)), які, проте, не були враховані при побудові ієрархічної структури неопротекціонізму в міжнародній економічній політиці. Зважаючи на авторський підхід, за яким неопротекціонізм не описується використанням інструментів тарифного захисту, а відтак виходить за межі зовнішньоекономічної політики, вважаємо, що аналіз теорій Г.Ф. Мінського, В. Годлі, А. Лернера та інших представників сучасної теорії грошей заклав би підвалини розуміння природи становлення інституційного, фінансового, монетарного неопротекціонізму. Це додало б переконливості запропонованому автором підходу до виокремлення типів і підтипів неопротекціонізму, зазначених у п. 2.3 дисертаційного дослідження (с. 160).

2. Проведений аналіз неопротекціоністських інструментів дозволив автору стверджувати, що вони відповідають ознакам політики циклічного, структурного і макроекономічного неомеркантилізму (с. 227–234). При цьому автор обмежився змістовним описом останніх, так і не ідентифікувавши типи та підтипи неопротекціонізму, які їм відповідають.

3. Виокремлюючи підтримку діяльності інститутів, критично важливих для функціонування фінансової системи, як прояв інституційного неопротекціонізму, автор оминає увагою розгляд феномену кредитора останньої інстанції (яким виступає Центральний банк), а також роботодавця останньої інстанції (яким виступає уряд) як дієвих інституційних інструментів для корекції т.зв. «ринкових провалів». Це значно розширило б інструментарій виокремлених автором соціального і кредитного неопротекціонізму.

4. Інструменти монетарної та фіскальної політики можуть бути спрямовані як на досягнення повної зайнятості, так і на досягнення цінової стабільності, що й виступає певним водорозділом між лібертаріанцями, представниками австрійської школи економіки та адептами нової теорії грошей, які визнають необхідність збільшення ролі уряду в разі зростаючого безробіття (фактично, тим самим, визнаючи необхідність соціального неопротекціонізму). Оцінюючи політику, яка реалізується урядами розвинених країн та країн, що розвиваються (пп. 3.1, пп. 3.2, пп. 3.3), автор, з позицій запропонованого ним підходу, здебільшого виокремлював саме отримання нових порівняльних переваг, оминаючи розгляд проміжних цілей, які уможливили визначення амбітних завдань набуття останніх.

5. Попри те, що в дисертаційному дослідженні достатньо уваги приділено як описам стратегій розвитку штучного інтелекту, що базуються на принципах неопротекціонізму, в контексті набуття країнами нових порівняльних переваг в умовах діджиталізації, так і різним проявам застосування цифрового, інноваційного та технологічного типів неопротекціонізму, слід визнати, що в роботі не знайшло достатнього відображення створення національних і глобальних схем для інклюзивної, людиноцентричної і безпечної

діджиталізації як механізм реалізації одного з фундаментальних завдань G20, що втілюється, в тому числі, інструментами інституційного та ідеологічного неопротекціонізму.

6. Автору не завадило б оцінити потенціал реалізації в Україні експортоорієнтованої політики, а також політики імпортозаміщення, запропонувавши використання конкретних неопротекціоністських інструментів у кожній із них. Імпортозаміщувальна індустріалізація, для реалізації якої необхідно активно залучати міжнародні компанії та прямі іноземні інвестиції багатонаціональних підприємств, відповідала б ознакам політики економічного патріотизму, викладеної у п. 3.1 дисертаційного дослідження (с. 196–225). Дослідження інвестиційної складової імпортозаміщувальної діяльності, зокрема вибір джерел її фінансування, а також механізм розроблення стратегії імпортозаміщення в умовах нестабільності політичної та економічної ситуації в Україні, міг би бути розкритий інструментарієм інституційного, фінансового, інвестиційного, кредитного та галузевого неопротекціонізму.

Загалом, наведені зауваження не знижують наукової та практичної цінності проведеного Панченком Володимиром Григоровичем дослідження та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Загальний висновок

Дисертація Панченка В.Г. на тему «Неопротекціонізм в міжнародній економічній політиці» спирається на положення та результати, які мають наукову новизну та вирішують актуальну наукову проблему щодо розробки цілісної наукової концепції неопротекціонізму у міжнародній економічній політиці в умовах лібералізації світогосподарських зв'язків, а також формулювання інтегративного концептуального підходу застосування неопротекціонізму в політиці економічного розвитку України з наданням практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізмів її адаптації до сучасних викликів глобального розвитку. Дисертація є завершеною, цілісною, самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею, яка відповідає

паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Дисертаційна робота «Неопротекціонізм в міжнародній економічній політиці» відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015, № 1159 від 30.12.2015 та № 567 від 27.07.2016), а її автор – Панченко Володимир Григорович – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство і міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних
економічних відносин
Київського національного
торговельно-економічного університету

Т.М. Мельник

